

ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА 12. КЛАС ПРЕЗЕНТАЦИИ

Проф. д-р Сергей Герджиков, 2023
ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА 12. КЛАС
ПРЕЗЕНТАЦИИ
2024 © Проф. Сергей Герджиков
По ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА 12. КЛАС
2021 © Проф. Сергей Герджиков, автор на текста
2021 © Арам Азопян, автор на графичния дизайн
В изданието са използвани снимки от: Wikipedia,
www.pixabay.com и други интернет източници,
авторски на С. Герджиков

КАК РАБОТИ ДЪРЖАВАТА?
КАК РАБОТИ
ИКОНОМИКАТА?
КАКВО Е ДА СИ
ГРАЖДАНИН?

Скъпи дванайсетокласници,

Тази серия от презентации ще направи уроците ви нагледни, по-интересни и вълнуващи.

Серията се състои от уроци-презентации за нови знания, упражнения, обобщаване.

Илюстрациите са специално подбрани и важни за онагледяване и осмисляне на съдържанието.

- Ще решаваме граждански казуси.
- Ще четем закони, за да намираме правилните решения.
- Ще дискутираме по двойки, в екипи, на кръгли маси.
- Ще правим изследвания – индивидуално и в екипи.
- Ще играем ролеви игри.

Нашият фокус ще е **КОНСТИТУЦИЯТА** на Република България, в която е представена държавата с нейните институции:

- парламент, правителство, президентство, съдебна система.
- В работни листове и учебни тетрадки ще попълваме анкети и таблици, ще правим писмени коментари, ще решаваме тестове. Ще проучваме и презентираме резултатите от нашите проучвания.
- Ще правим граждански проекти за нашето училище и местната общност. Ще вникнем в идентичностите и различията на човешките общности. Ще развиваме позитивна нагласа в нашето гражданско поведение.

Съдържание

Част ПЪРВА. КАК РАБОТИ ДЪРЖАВАТА

1 ДЪРЖАВНО УСТРОЙСТВО

2 ПАРТИИ И ПАРЛАМЕНТ

3 ПРАВИТЕЛСТВО

4 СЪДЕБНА СИСТЕМА

5. ПРЕЗИДЕНТ

МЕДИИ

Част ВТОРА. КАК РАБОТИ ИКОНОМИКАТА

6 ПОТРЕБИТЕЛЯТ И СОБСТВЕНИКЪТ

7 НАЕМНИЯТ ТРУД

8 СКОК В МОРЕТО НА ПАЗАРА

9 ДАНЪЦИ И БЮДЖЕТ

10 НАЦИОНАЛНОТО БОГАТСТВО

Част ТРЕТА. КАКВО Е ДА СИ ГРАЖДАНИН

11 ГРАЖДАНСКА
ИНФОРМИРАНOST И
ОБРАЗОВАНОСТ

12 ГРАЖДАНИНЪТ,
ЕВРОПА И СВЕТЪТ

13 ГЛОБАЛНИ ПРОБЛЕМИ

14 КАКВО МОГА ДА
НАПРАВЯ ЗА СТРАНАТА СИ?

15 МОЯТ ПРОЕКТ

Част ПЪРВА КАК РАБОТИ ДЪРЖАВАТА

1 ДЪРЖАВНО УСТРОЙСТВО

Пост във Фейсбук, текст, конституция

1. Пост във фейсбук

„Приятели, тук е пълна анархия: законите не се спазват, правителството не работи, парламентът е като кошер, на улицата са някакви лумпени без разрешение“.

Коментар 1: Държава няма, свободата е да правиш каквото искаш!

Отговор : В главата ти е анархия и ако в главите ни е същото като в твоята, не може да има законност и държава!

Коментар 2: Уважавай правителството и президента, имай доверие в институциите и тогава те ще работят, защото ще са усилен от доверието на хората!

Отговор : Наивник!

Коментар 3: Аз съм се доверил, като съм гласувал, но гласът ми не се зачита, защо-то управляващата партия не спазва ангажиментите си.

Отговор : Ти си неграмотник да се довериш на тези! Все чакате някой да ви оправя! Прост народ – слаба държава!

**Въпроси: Кога в една държава "цари анархия"?
Защо е нужна държавата?**

Държава

ДПолитическа общност с определена територия, с град (форма на цивилизацията). Тя има централно управление (правителство), право (обичай) и автономия. Държавата е форма на управление на обществото чрез своите институции. Тя регулира обществените отношения и тези с други държави.

2. Как възникват държавите?

Държавите възникват от градове или като градове-държави. А градовете са средища на цивилизации с храмове, дворци, администрация, закони, писменост.

Преди да създадат градове, хората живеят в племенни земеделски общности с вождове.

Така са живели траките преди и вън от първите си градове.

Прочетете фрагмента от Ксенофон (400 г. пр. Хр.) В помагалото.

Как е представена там властта и държавата на траките?

Сеут II е тракийски одриски владетел, парадинаст (роднина на наследствения владетел на Одриската държава на траките).

Син на Месад, владетел на Одриската държава

Коментар:

Тракийската държава на одрисите била наследствена монархия на племенна основа. В нея често избухвали конфликти между династията (парадинастията): наследствените претенденти за държавната власт.

Държавен суверенитет

Независимост (автономия) на държава, град, със свои институции и власт. Суверенитетът е статут на равенство спрямо другите независими държави и е в основата на съвременното международно право.

Фрагмент от исторически текст:

Ксенофон: Анабазис, IV в. пр. Хр.

Прочетете този фрагмент от учебника.

Въпроси:

В какъв вид общност живеят траките според текста?

В какви отношения е Сеут II с атиняните?

В каква ситуация е Сеут?

Какво иска Сеут от войската на Ксенофон?

Коментар:

Тракийската държава на одрисите била наследствена монархия на племенна основа. В нея често избухвали конфликти между династията (парадинастията): наследствените претенденти за държавната власт.

Държавен суверенитет

Независимост (автономия) на държава, град, със свои институции и власт. Суверенитетът е статут на равенство спрямо другите независими държави и е в основата на съвременното международно право.

3. Видове държавно устройство

Монархия и република

Монархия: Държава с върховен владетел, монарх (фараон, шах, базелевс, цар, цезар). Монархиите са религиозни и светски. Те са абсолютни и конституционни. Република (от рим. Res publica – публични дела) е държава без едноличен владетел, с колективни органи и публична власт.

Федерация

Държава от автономни части. Автономните във федерацията имат независимост и свои институции. Техният статус е определен от конституцията на федерацията. Те са регионални и обикновено представляват етнически общности. Автономните области (републики, щати) обикновено не могат да се отделят като независими държави.

Държавите в света, оцветени по форма на управление:

Пълни президентски републики.

Полупрезидентски републики.

Република с изпълнително президентство, избрано от или номинирано от законодателната власт.

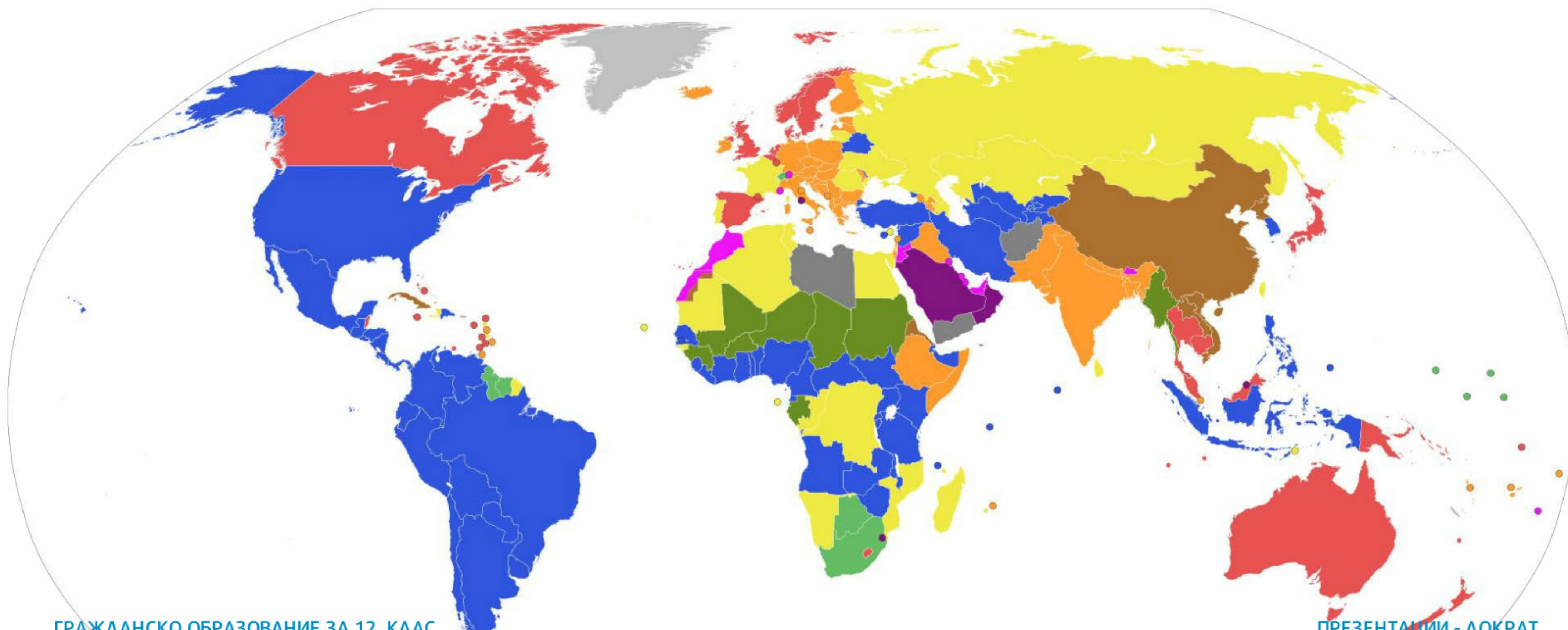
Парламентарни републики.

Парламентарни конституционни монархии, в които монархът не упражнява лично власт (освен може бирезервни правомощия).

Абсолютни монархии.

Еднопартийни държави. Държави, в които конституционните разпоредби за управление са прекратени (напр. в оенни хунти).

(Wikipedia. Форма на държавно управление).

РАБОТА В ЕКИП

ПРОУЧВАНЕ ЗА ДЪРЖАВА

Работете в екипи по четирима, по двама или индивидуално.

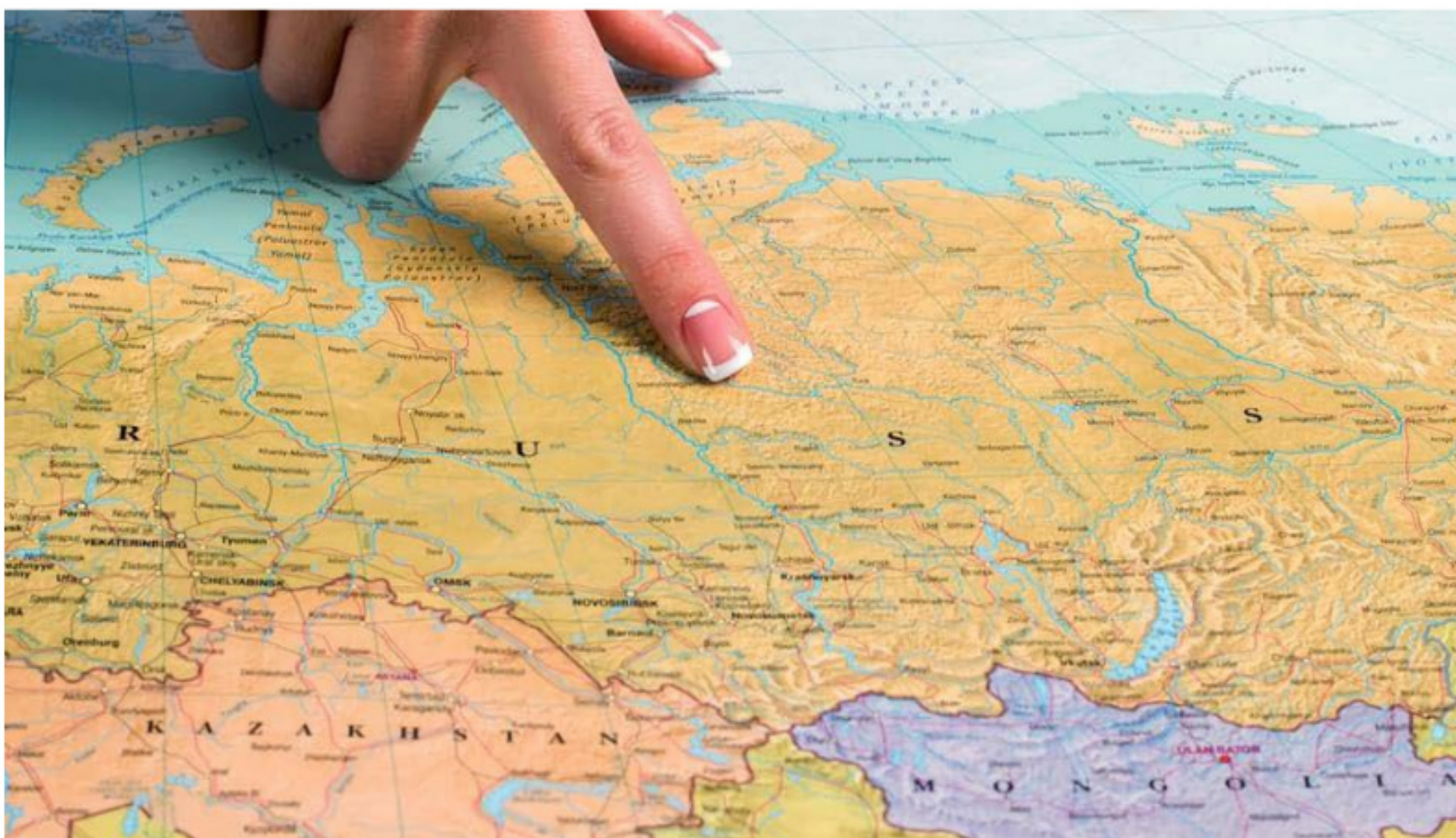
Изберете си държава. Проучете в интернет какъв статут има тя, какво е нейното устройство.

Подчертайте Вярното.

Попълнете редовете в помагалото или в работен лист.

Име на държава:.....

Географско положение:

Обявете резултатите от проучването (презентация).

Република	Монархия	Държава
Парламентарна	Конституционна	Федерация
Президентска	Абсолютна	Автономия
Религиозна (уточнете)	Религиозна (уточнете)	Протекторат
Демокрация	Демокрация	Съюз
Диктатура	Диктатура	
Лидер (президент):	Монарх (уточнете)	Лидер (уточнете)
Управляваща партия или организация		
Етнически състав в брой жители (процен- ти):		
Кратка история: възникване и основни събития		

2. ПАРТИИ И ПАРЛАМЕНТ

Казус: Политически проект. Парламент, избори, ролева игра

Политическа Власт

Политическата Власт в демократичните държави е представителна, легитимна и изборна. Тя има основно три функции: законодателна Власт, изпълнителна Власт, съдебна Власт, и се осъществява от институции: парламент, правителство и съдебна система.

Сграда на Европейския парламент в Страсбург

1. Казус: Политически проект

Ти си известна личност: бизнесмен, артист, журналист. Имаш нови идеи за управлението на страната. Виждаш корупцията в управляващата коалиция. Искаш да използваш своята известност и влияние, за да осъществиш идеите си.

Какво ще направиш?

Създаваш нова партия, влизаш в опозиционна партия, или просто се кандидатираш за депутат?

Въпроси към казуса:

1. Дали твоята известност и умения в бизнеса, изкуството или журналистиката те прави подготвен за политика?
2. Какви свои цели ще обявиш, ако те изберат или спечелиш изборите?
3. Можеш ли да обещаеш бъдещи блага за хората, ако не си сигурен дали ще ги постигнеш, ако си на власт?
4. Какво значи популизъм?

(Популизъм: Политиците обещават лесни решения на трудните проблеми в държавата, за да получат доверие и да бъдат на власт.)

Управлението обаче не прави чудеса. Успехите зависят от твоята управленска компетентност и от много други неща.

2. Конституция: Парламентът

Парламент

снова институция в парламентарната република, законодателната власт. Народно събрание от депутати от различни партии. Парламентът се създава след избори и създава законите на държавата. Конституцията и съществените промени в нея се създават от Велико Народно събрание.

Конституция на Република България

Чл. 8. Държавната власт се разделя на законодателна, изпълнителна и съдебна.

Чл. 10. Изборите, националните и местните референдуми се произвеждат въз основа на общо, равно и пряко избирателно право с тайно гласуване. Чл.

11. (1) Политическият живот в Република България се основава върху принципа на политическия плюрализъм.

Глава трета. НАРОДНО СЪБРАНИЕ

Чл. 62. (1) Народното събрание осъществява законодателната власт и упражнява парламентарен контрол.

Чл. 63. Народното събрание се състои от 240 народни представители.

Чл. 64. (1) Народното събрание се избира за срок от четири години.

(3) Избори за ново Народно събрание се произвеждат най-късно до два месеца след прекратяване на пълномощията на предишното.

Въпрос. Кой има право да стане депутат?

Чл. 65. (1) За народен представител може да бъде избран български гражданин, който няма друго гражданство, навършил е 21 години, не е поставен под запрещение и не изтърпява наказание лишаване от свобода. Чл. 67. (1) Народните представители представляват не само своите избиратели, а и целия народ.

(2) Народните представители действат въз основа на Конституцията и законите в съответствие със своята съвест и убеждения.

Въпроси:

Каква е формата на управление в Република България?

Какви са функциите на Парламента?

Кой има право да стане депутат?

3. Изборен кодекс: Как се правят избори в България?

Какви видове избори има в Република България?

- парламентарни, президентски, за местна власт,
- за Европейски парламент.

Изборен кодекс

Обхват

Чл. 2. Този кодекс се прилага при избори за:

1. народни представители за Народно събрание;
2. народни представители за Велико Народно събрание;
3. президент и вицепрезидент на републиката;
4. членове на Европейския парламент от Република България;
5. общински съветници;
6. кметове на общини, кметове на райони и кметове на кметства.

Въпрос: Какви принципи ръководят изборите в Република България?

Чл. 3. (1) Изборите се произвеждат въз основа на всеобщо, равно и пряко изби-рателно право с тайно гласуване и осигуряват свободно изразяване на волята на избирателите. Гласуването е лично. (2) Всеки избирател има право на един глас.

Централна и места власти

Централна е държавната власт на институциите: парламент, правителство, президент. Местна е властта в областите, регионите и общините. Централните и местни власти са в йерархия и координация. Местните власти притежават относителна автономност (самоуправление).

Изборен кодекс. Раздел II

Чл. 4. (1) Изборите за народни представители за Народно събрание и за общински съветници и кметове се насрочват от президента на републиката не по-късно от 60 дни преди изборния ден.

(2) Изборите за членове на Европейския парламент от Република България се произвеждат в съответствие с изборния период, определен от Съвета на Европейския съюз, и се насрочват от президента на републиката не по-късно от 60 дни преди изборния ден.

(3) Изборите за Велико Народно събрание се насрочват от президента на републиката в срока по чл. 160, ал. 2 от Конституцията.

(4) Изборите за президент и вицепрезидент на републиката се насрочват от Народното събрание не по-късно от 60 дни преди изборния ден.

Определяне на изборния ден

Чл. 5. Изборите се произвеждат в един неработен ден за цялата страна.

Как се правят избори в Република България?

Президентът насрочва дата за избори.

В продължение на един месец партиите и независимите кандидати провеждат предизборна кампания. Те представят своите политически идеи и програми. Те влизат в диспути срещу своите опоненти от други партии.

Понякога партия или лидер е атакувана с компромати от друга партия или лидер. Компроматът е истински или фалшив сигнал за корупция или неморално действие, което уронва репутацията на лидера или партията. Компроматите, особено лъжливите, са неморални средства за предизборна борба.

4. Партиите

Конституция на Република България

Чл. 11. (1) Политическият живот в Република България се основава върху принципа на политическия плурализъм.

(2) Нито една политическа партия или идеология не може да се обявява за държавна.

(3) Партиите съдействат за формиране и изразяване на политическата воля на гражданите. Редът за образуване и прекратяване на политически партии, както и условията за тяхната дейност се уреждат със закон.

(4) Не могат да се образуват политически партии на етническа, расова или верска основа, както и партии, които си поставят за цел насилствено завземане на държавната власт.

Въпроси:

Какво е политически плурализъм?

Какви са функциите на политическата партия?

Какви партии не могат да се създават в Република България?

Политически партии

Парламентарната република работи чрез партии и техни обединения (коалиции). Партиите са легитимни политически организации, които представят интересите на онези граждани, които припознават целите, идеите и политиките, обявени от партиите.

Как се прави партия?

Закон за политическите партии

Чл. 2. (1) Политическите партии са доброволни сдружения на граждани с избирателни права, съгласно българското законодателство.

2) Политическите партии съдействат за формиране и изразяване на политическата воля на гражданите чрез избори или по други демократични начини.

(3) Политическите партии използват демократични средства и методи за постигане на политическите си цели. Чл. 3. Организации, които не са политически партии, не могат да участват в избори.

Чл. 4. Организацията и дейността на политическите партии се осъществяват въз основа на Конституцията, законите и в съответствие с техните устави.

Да изберем подходящ "закон":
Кратък ясен законов текст с няколко точки, декларация на
Народното събрание
или нещо друго за гласуване), например:
„В Република България гражданите имат два пола по
рождение и пол по избор: женски, мъжки, трети пол“.

ИЗБОРИ В КЛАС И СЕСИЯ НА ПАРЛАМЕНТ

Ролева игра: сесия на парламент
В тази игра участва целият клас.

По колони учениците си избират име като партийни парламентарни групи: десните са вдясно от позицията на председателя, левите – вляво, а центриските – в центъра. Учителят играе ролята на Председател на Народното събрание. Нека се постави някакъв законов текст за гласуване.

Нека дебатите започнат. На всяка парламентарна група се предоставят пет минути за изказвания. Депутатите искат думата с вдигане на ръка. Председателят дава думата. Депутатите излагат факти и аргументи в защита на позицията си за или против предложението за обсъждане текст. Накрая председателят на парламента подлага текста на гласуване. Текстът се приема, ако за него са гласували повече от половината от присъстващите „депутати“. Председателят на парламента обявява решението: параграфът е приет или е отхвърлен.

ПРАВИТЕЛСТВО

1. Казус: Служебен кабинет.
2. Конституция: Министерски съвет
3. Конституция: Местна власт

1. Казус: Служебен кабинет

Парламентът избира правителство с обикновено мнозинство. Правителството е институция на изпълнителната власт. В този парламент нито една партийна група не успява да направи правителство : не получава мнозинството от гласовете.

В такъв случай Президентът на Републиката назначава СЛУЖЕБЕН КАБИНЕТ.

Това правителство работи до нови парламентарни избори и създаване на редовен кабинет. Това е специален случай, когато Президентът поема функции на изпълнителна власт.

Министерски съвет (правителство, кабинет)

Институция на изпълнителната власт. Правителството управлява държавата според законите: издава наредби, разпределя бюджета, управлява процесите в отделните сфери на държавата: здравеопазване, образование, вътрешни работи, външни работи, регионално развитие, култура, туризъм, спорт.

2. Конституция: МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ

Как се създава и какво праи правителството?

Чл. 99. (1) Президентът след консултации с парламентарните групи възлага на кандидат за министър-председател, посочен от най-голямата по численост парламентарна група, да състави правителство.

Чл. 105. (1) Министерският съвет ръководи и осъществява вътрешната и външната политика на страната в съответствие с Конституцията и законите .

(2) Министерският съвет **осигурява обществения ред** и националната сигурност и осъществява общото ръководство на държавната администрация и на въоръжените сили.

Чл. 106. Министерският съвет **ръководи изпълнението на държавния бюджет**; организира стопанисването на държавното имущество; сключва, утвърждава и денонсира международни договори в случаите, предвидени в закона.

Чл. 108. (1) Министерският съвет **се състои от министър-председател, заместник министър-председатели и министри.**

(2) **Министър-председателят ръководи и координира** общата политика на правителството и носи отговорност за нея. Той назначава и освобождава от длъжност министрите.

(3) Министрите ръководят отделни министерства, освен ако Народното събрание реши друго. Те носят отговорност за своите действия.

Чл. 110. Членове на Министерския съвет могат да бъдат само български граждани, които отговарят на условията за избиране на народни представители.

Какви правомощия има правителството в България?

Чл. 114. Въз основа и в изпълнение на законите Министерският съвет приема постановления, разпореждания и решения. С постановления Министерският съвет приема и правилници и наредби

Чл. 115. Министрите издават правилници, наредби, инструкции и заповеди. Чл. 116. (1) Държавните служители са изпълнители на Волята и интересите на нацията. При изпълнение на своята служба те са длъжни да се ръководят единствено от закона и да бъдат политически неутрални.

Служебно правителство

Какво представлява служебното правителство?

Конституция на Република България

Чл. 99 (5) Ако не се постигне съгласие за образуване на правителство, **президентът назначава служебно правителство**, разпуска Народното събрание и насрочва нови избори в срока по чл. 64, ал. 3.

Актът, с който президентът разпуска Народното събрание, определя и датата на изборите за ново Народно събрание.

(7) В случаите на ал. 5 и 6 президентът не може да разпуска Народното събрание през последните три месеца от своя мандат.

Ако в този срок парламентът не може да състави правителство, президентът назначава служебно правителство.

3. Конституция: Местната власт

Как се управлява държавата на местно ниво?

В областите държавата се управлява от **областни управители**, а в общините – от **кметове и общински съвети**.

Чл. 135. (1) Територията на Република България се дели на общини и области. Териториалното деление и правомощията на столичната община и на другите големи градове се определят със закон.

Чл. 136. (1) **Общината** е основната административно-териториална единица, в която се осъществява **местното самоуправление**. Гражданите участват в управлението на общината както чрез избраните от тях органи на местно самоуправление, така и непосредствено чрез **референдум и общо събрание** на населението.

Чл. 138. Орган на местното самоуправление в общината е общинският съвет, който се избира от населението на съответната община за срок от четири години по ред, определен със закон.

Чл. 139. (1) **Орган на изпълнителната власт в общината е кметът**.

Той се избира от населението или от общинския съвет за срок от четири години по ред, определен със закон.

(2) В своята дейност кметът се ръководи от закона, актовете на общинския съвет и решенията на населението.

Чл. 140. Общината има право на своя собственост, която използва в интерес на териториалната общност.

Чл. 141. (1) Общината има самостоятелен бюджет.

(2) Областният управител се назначава от Министерския съвет.

